IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR UCHUN OROMGOHNING INTERYER VA DIZAYN MUHITIDA RANGLARNING TA'SIRI HAMDA ULARNI TAHLIL QILISH

Xodjayev Abbos Agzamovich
Toshkent shahridagi Turin politexnika universiteti
Mamaniyozova Firuza Abror qizi
Milliy rassomlik va dizayn instituti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada bolalar, xususan, imkoniyati cheklangan bolalar uchun interyer muhitini shakllantirishda rang va yorug'likning ahamiyati ko'rib chiqiladi. Ranglarning bolalarning kayfiyati, diqqat-e'tibori va xulq-atvoriga ta'siri, shuningdek, autizmga ega bolalar uchun rang tanlash xususiyatlari tahlil qilinadi. Qulay, xavfsiz va psixologik jihatdan mos muhit yaratishda rang va yorug'likdan foydalanishning ahamiyati yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *bolalar muhiti, interyer dizayni, rang, yorug'lik, rang psixologiyasi, imkoniyati cheklangan bolalar, autizm, inklyuziv muhit.*

Аннотация. *В статье рассматривается значение цвета и освещения в формировании интерьерной среды для детей, в частности для детей с ограниченными возможностями. Анализируется влияние цветовых решений на настроение, внимание и поведение детей, а также особенности выбора цветов для детей с аутизмом. Рассматривается роль цвета и освещения в создании комфортной, безопасной и психологически благоприятной среды.*

Ключевые слова: *детская среда, дизайн интерьера, цвет, освещение, психология цвета, дети с ограниченными возможностями, аутизм, инклюзивная среда.*

Annotation. *The article examines the importance of color and lighting in creating interior environments for children, particularly children with disabilities. It analyzes the influence of color schemes on children's mood, attention, and behavior, as well as the specific considerations for color selection for children with autism. The role of color and lighting in creating a comfortable, safe, and psychologically supportive environment is also considered.*

Keywords: *children's environment, interior design, color, lighting, color psychology, children with disabilities, autism, inclusive environment.*

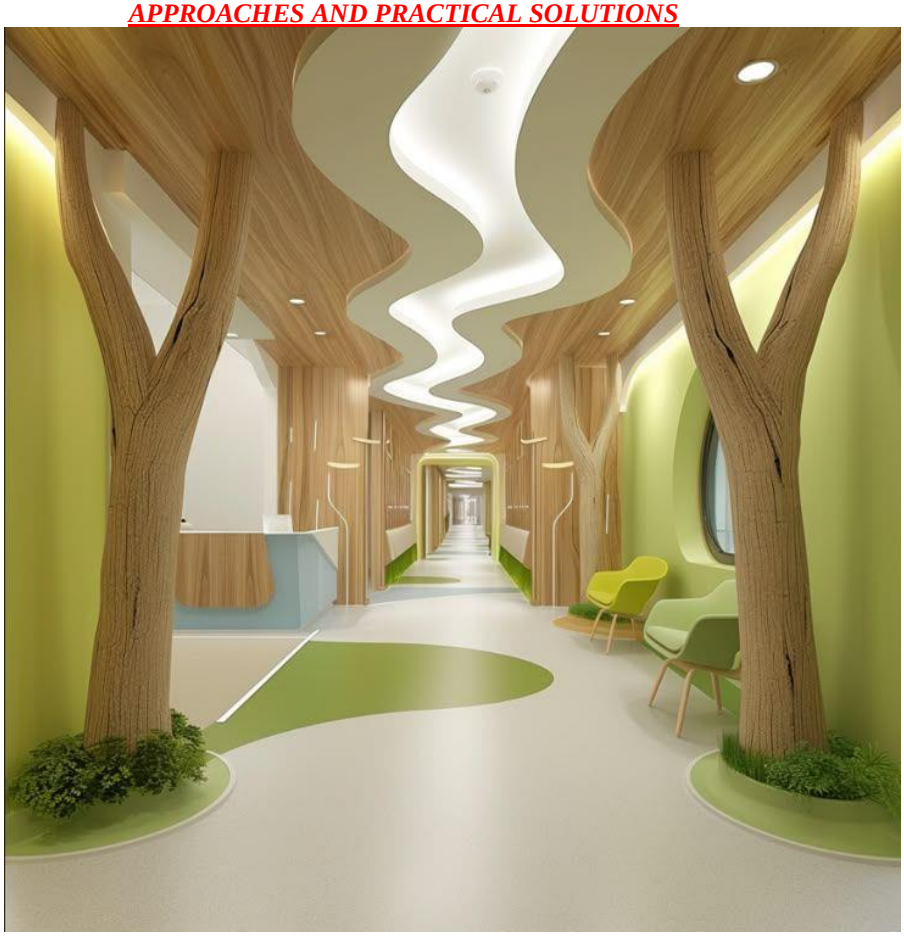
Yosh bolalar — jamiyatning kelajagi bo‘lishiga va atrof-muhit ta’siriga nihoyatda sezgirligiga qaramay — ko‘pincha ular uchun zarur bo‘lgan dizayn e’tiborini yetarli darajada olmaydi. Ularning o‘ziga xos ehtiyojlari va himoyasiz jihatlari ko‘pincha kengroq foydalanish uchun mo‘ljallangan makonlarda e’tibordan chetda qoladi, bu esa bolalarning farovonligi va rivojlanishini to‘liq qo‘llab-quvvatlamaydigan muhitlarning yuzaga kelishiga olib keladi (Taylor, 2018). Ularning rivojlanish bosqichini inobatga olgan holda aytish mumkinki, bolalar atrof-muhitning jismoniy xususiyatlariga ayniqsa sezgir. Bu xususiyatlar ularda xavfsizlik va izlanish hissini uyg‘otishi yoki aksincha, ortiqcha qiyinchiliklar tug‘dirishi mumkin (Kane & Smith, 2019). Shu sababli, dizayn sohasida mavjud bo‘lgan bu bo‘shliqni to‘ldirish — yosh bolalarning jamiyatdagi o‘sishi va salohiyatini samarali qo‘llab-quvvatlash uchun nihoyatda muhimdir [1].

Rang sxemalari interyer dizaynida asosiy omil hisoblanadi. Xonani tashkil etuvchi elementlar — devorlarning rangi, mebel, tabiiy elementlar, dekorativ buyumlar, chiroqlar va yoritish moslamalari — hammasi xonadagi inson psixikasiga muhim ta’sir ko‘rsatadi. Bolalar biror maxsus dizaynga ega makonda soatlab vaqt o‘tkazadi, bu makon esa ranglarning kombinatsiyasi bilan o‘ralgan bo‘ladi. Shu sababli, makon uchun rang sxemasini to‘g‘ri tanlash har doim muhimdir, bu tanlov individual did va istaklarga mos bo‘lishi lozim. To‘g‘ri ranglar bolalarda makonda qulaylik va dam olish hissini uyg‘otadi. Turli tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, ranglarning dizayndagi ahamiyati shundan iboratki, har bir inson har bir rangga boshqacha javob qaytaradi. Ranglar nafaqat kayfiyat, hissiyotlar va harakatlarga ta’sir qiladi, balki makon atrofini, uning keng yoki tor, sovuq yoki iliq qabul qilinishini ham belgilaydi. Bolalar o‘z hissiyotlari va fikrlarini ifodalashda ranglardan eng ko‘p foydalanadigan vosita hisoblanadi. Bolalarning rangga bo‘lgan afzalliklari ularning yosh guruhiga bog‘liq umumiy xususiyatlarni ko‘rsatadi, ammo ularning rang tanlovi kayfiyatiga, o‘zini qanday ifodalashiga va his-tuyg‘ulariga qarab farq qilishi mumkin [2]. Bolalar **rangni aniq va oshirib yubormasdan qabul qiladi**. Rangga nisbatan **munosabat shakllanadi**. Shuningdek, ba’zi fikrlarga ko‘ra, “bolalar ranglar bilan xuddi haqiqiy vitaminlar singari oziqlantiriladi.” Katta yoshdagilar **kundalik ishlar tufayli charchab**, odatda issiq, pastel va soyalari so‘nqir ranglarni afzal ko‘rishadi, bolalar esa **yorqin ranglarni** tanlaydi [3].

Ranglar nogironligi bo‘lgan bolalar uchun mo‘ljallangan oromgohlar dizaynida muhim rol o‘ynaydi, chunki ular kayfiyat, e’tibor va xulq-atvorga ta’sir qiladi. Masalan, ko‘k va yashil kabi sovuq ranglar tinchlik va osoyishtalikni ta’minlasa, qizil va sariq kabi iliq ranglar energiya va faollikni oshiradi. Muvozanatli ranglar palitrasi — neytral ohanglardan foydalanish va haddan tashqari yorqin yoki

to‘yingan ranglardan qochish — ortiqcha ta’sirlanishni kamaytiradi, psixologik qulaylikni ta’minlaydi hamda o‘rganish va ijtimoiy muloqotni yaxshilaydi. To‘g‘ri tanlangan ranglar autizm yoki diqqat yetishmovchiligi kabi holatlarga ega bolalar uchun ijodkorlik, izlanish va farovonlikni qo‘llab-quvvatlaydigan g‘amxo‘r va qulay muhit yaratishga yordam beradi. Psixologik jihatdan, turli ranglar va fakturalar (teksturalar) ma’lum hissiyotlar yoki reaksiyalarni uyg‘otishi mumkin — bu holat arxitektura sohasida ham kuzatiladi. Go‘dakning ko‘rish qobiliyatining rivojlanishi rang va fakturaga sezilarli darajada bog‘liq bo‘lishi mumkin. Bu omillar bolaning hissiy rivojlanishiga, til o‘rganish qobiliyatiga hamda aqliy salohiyatiga ham ta’sir ko‘rsatadi [4].

Shuni ta’kidlash joizki, buyuk olim, faylasuf **Ibn Sino** (980–1038-yillar) birinchi bo‘lib rang terapiyasi haqida o‘zining mashhur **“Al-Qonun fi’t-tibb” (Tib qonunlari)** asarida so‘z yuritgan. Bu asar dunyo tibbiyotidagi ilk ilmiy manba sifatida tan olingan bo‘lib, unda u ranglarning tana harorati va sog‘liq holatiga ta’sirini xarita shaklida tushuntirib bergan. Rang terapiyasi qadimgi hind tibbiyotida — **Ayurveda** tizimida ham mavjud bo‘lgan. Bu tizimda inson tanasi yetti sezgi nuqtasiga (chakralarga) bo‘lingan bo‘lib, har bir nuqta ma’lum bir rang bilan bog‘langan. Shu bilan birga, ichki dizaynerning vazifasi ichki makon elementlarini uning funksiyasi va foydalanuvchilarning ehtiyojlariga mos holda shakllantirishdan iborat. Shuning uchun, turli rang kombinatsiyalarining bolalarning psixologik va xulq-atvoriy ehtiyojlariga ta’sirini o‘rganish zarurdir — ayniqsa **autizm**, **giperfaollik** va **diqqat yetishmovchiligi** kabi holatlarga ega bolalar uchun. Ushbu asrda bunday nevrologik va ruhiy kasalliklar sonining ortib borayotgani sababli, ular uchun ijtimoiy moslashuvni qo‘llab-quvvatlaydigan, sog‘lom muloqot va rivojlanish imkonini beruvchi muhitni yaratish dizaynning muhim vazifasiga aylangan [5].

2.23 – rasm. Ranglarning interyer makonining vizual idrokiga ta’siri.

Bundan tashqari, ranglar makonni tor yoki keng, past yoki baland, vizual jihatdan real yoki illyuzion tarzda his qilishga sabab bo‘lishi mumkin 2.23 – rasm [6].

Bu ta’sir ayniqsa bolalar uchun muhim bo‘lib, ularning rivojlanayotgan miyasi vizual stimullarga juda sezgir bo‘ladi va bu o‘rganish va xulq-atvorga ta’sir qilishi mumkin.

(Jonauskaite va boshq., 2019). Masalan, qizil va sariq kabi iliq ranglar energiya va diqqatni oshirishga yordam berishi tavsiya etiladi, holbuki ko‘k va yashil kabi sovuq ranglar tinchlik va diqqatni jamlashni rag‘batlantiradi (Daggett, Cobble, & Gertel, 2008) [7].

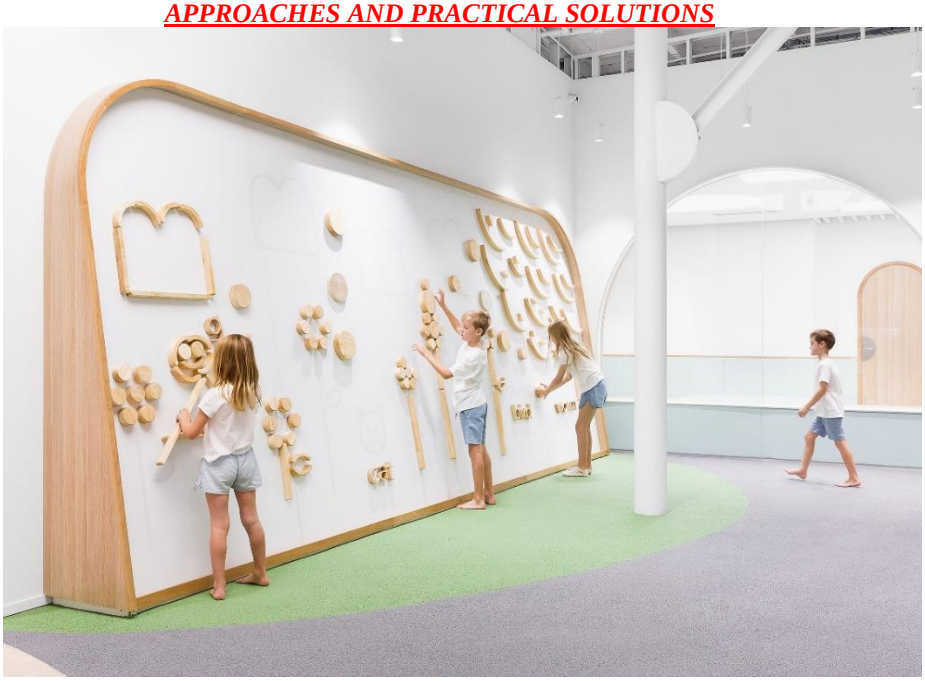

2.24 – rasm.

Rangning autizmga ega insonlarga **psixologik ta’siri** bor, chunki ular ranglarga nisbatan sezgir bo‘ladilar. Cherry (2012) ga ko‘ra, **yumshoq ranglar** autizmga ega insonlarni tinchlantiradi, **yorqin ranglar** esa ularni qiziqtiradi va diqqatini jalb qiladi. Cherry shuningdek, **foydali ranglar har bir autizmga ega inson uchun turlicha bo‘lishi mumkinligini** ta’kidlaydi. Shu sababli, **ma’lum bir bemorga ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan rangni aniqlash** muhim hisoblanadi. Bu jarayonni to‘g‘ri amalga oshirish uchun bemorni **ma’lum bir rang ta’siri ostida uzoq vaqt kuzatish** orqali rangning ta’siri aniqlanishi mumkin.

Cherry (2012) ranglarning inson idrokiga qanday ta’sir qilishini quyidagicha tasvirlaydi:

1. **Qizil (Red):** Miya faoliyatini rag‘batlantiradi, ishtahani oshiradi va qon aylanishini tezlashtiradi.
2. **Yorqin sariq (Bright yellow):** Haddan tashqari stimulyatsiya qiladi va yorug‘likni aks ettiradi.
3. **Och sariq (Pale yellow):** Aqlni tinchlantiradi.
4. **Ko‘k (Blue):** Qon bosimini pasaytiradi va tinchlik beradi.
5. **Yashil (Green):** Tabiat va ilhom bilan bog‘liq, tinchlantiruvchi ta’sirga ega.
6. **Apelsin rang (Orange):** Bezovtalik va haddan tashqari stimulyatsiya keltirib chiqaradi.
7. **Gulrang yoki och pushti (Rose / Light pink):** Tinchlantiruvchi ta’sirga ega (Cherry, 2012) [8].

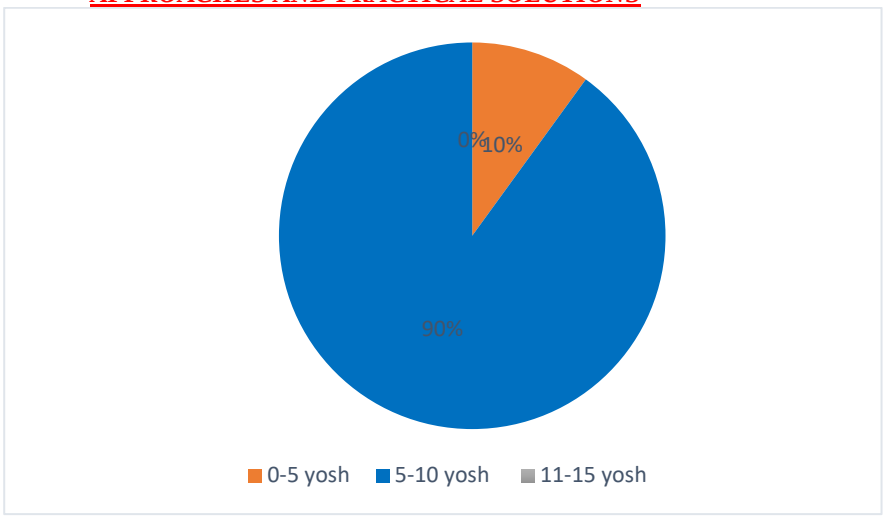
2.25 – rasm. Bolalar muhitida ranglarning psixologik ta’siri

2.26 – rasm. Bolalar muhitida ranglarning psixologik ta’siri

Yuqorida aytib o‘tilgan omillarning **to‘g‘riligini tekshirish va ularning amaliy tajribalar bilan mos kelishini aniqlash** maqsadida, Shimoliy Kiprdagi Famagusta shahridagi “Maxsus Ta’lim Markazi (Special Education Centre)”dagi o‘qituvchilardan autizmga ega bolalarga rang va yorug‘likning ta’siri haqidagi **so‘rovnomalarni to‘ldirishlari so‘raldi** 2.27 - rasm.

Markazdagi **31 nafar o‘qituvchi** ushbu so‘rovnomada ishtirok etdi [9].

2.27– rasm. Ranglar to‘g‘risida o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalari

Kulrang rang neytral va aks ettirmaydigan rang sifatida tasvirlanadi va autizmga ega bolalar uchun mo‘ljallangan makonlarda keng qo‘llaniladi; u na ijobiy, na salbiy ta’sirga ega deb hisoblanadi (Whitehurst, 2006) [10].

Ko‘k rang ham autizmga ega bolalar uchun mo‘ljallangan makonlarda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan rang sifatida qabul qilinadi, garchi ba’zi bolalar uni sezmasligi mumkin 2.26 - rasm.

Xonadagi yorug‘lik va rang. Yorug‘lik xona ranglarini o‘zgartiradi.

Elektr toki bilan yaratiladigan **sun’iy yorug‘likning “sovuq” va “iliq” ranglarga ta’siri** bor, bu miqdorni belgilaydigan maxsus jadval mavjud. Ma’lumki, xonaning devorlari, shifti va polining rangi, biz qabul qilgan xonaning hajmini o‘zgartirishi mumkin 2.28 - rasm.

Ichki dizaynda **elektr yorug‘ligi** xonadagi har bir rangga ta’sir qiladi. Bu nur xonadagi jihozlarning ko‘rinish rangini butunlay o‘zgartirishi mumkin. Yorug‘lik tushishiga qarab, bir jihoz sizdan uzoqroq, boshqasi esa yaqinroq ko‘rinishi mumkin. **Qorong‘i ranglar** xona kichik va shift past ko‘rinishiga olib keladi. Autistik spektr buzilishiga ega insonlarning sezgi idroki bilan bog‘liq ehtiyojlarini hisobga olgan holda, Mostafa **sensoriya asosida loyihalash nazariyasi**ni ilgari suradi. Bu nazariyaga ko‘ra, muhit qanchalik qulay bo‘lsa, autizmga ega bolalarning o‘qish jarayoni va rivojlanishiga shunchalik ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Vizual yordamchi vositalar – masalan, xonaning to‘g‘ri rangda bo‘yalishi – autizmga ega odamlar uchun qo‘llab-quvvatlovchi omil bo‘lishi mumkin. Xonaning to‘g‘ri yoritilishi esa o‘quv materiallarini samarali taqdim etish hamda ularning bezovta ongini tinchlantirishda foydali bo‘ladi. Ayniqsa, tabiiy yorug‘lik yoki kunduzgi nurning o‘rni beqiyos [11].

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Falusi T., Omale R. P. Impact of Visual Color and Texture on Infant Well-being and Development: A Case Study of Interior Design of Care Centers // Aksen: Journal of Design and Creative Industry. — 2025. — Vol. 9, № 2. — P. 128–146. DOI: 10.37715/aksen.v9i2.5299.

2. Ranka A., Doshi K., Parmar S. Understanding the Role of Colour & Forms in Design of Children's Learning Spaces // International Journal of Multidisciplinary and Current Educational Research.

3. Saidyusupova M. F. The Significance of Colors in School Classrooms // American Journal of Engineering, Mechanics and Architecture. — 2023. — Vol. 1, № 7. — ISSN (E): 2993-2637.

4. Attia D. F. M. The Impact of the Color Schemes in the Interior Design on Some Groups of Special Needs Children (Autism, Hyperactivity and Distraction).

5. Sadeghi R., Fereshteh. The Impact of Color Psychology on Children's Memory Performance in Educational Environments: A Quantitative Study. — 2025. — Published online: July 2025.

6. Cherry C. P. The Ideal Home for the Autistic Child: Physiological Rationale for Design Strategies [Elektron resurs]. — 2012.

7. Shareef S. S., Farivarsadri G. The Impact of Colour and Light on Children with Autism in Interior Spaces from an Architectural Point of View // International Journal of Arts and Technology. — 2019. — Vol. 11, № 2. — P. 153–164. DOI: 10.1504/IJART.2019.098847.

8. Whitehurst T. Evaluation of Features Specific to an ASD Designed Living Accommodation: Unpublished Manuscript. — 2006.